

Observatoriulu ese de doue ori in septemana, Mercuria si Sambat'a.

Pretulu

pentru Sibiu pe 1 anu intregu 7 fl., pe 6 luni 3 fl. 50 cr., dusu la casa cu 1 fl. mai multu pe anu; — trimisu cu post'a in laintrulu monarchiei pe 1 anu intregu 8 fl., pe 6 luni 4 fl. — In strainatate pe 1 anu 10 fl. séu 22 franci, pe 6 luni 5 fl. séu 11 franci. — Numeri singuratici se dau câte cu 10 cr.

OBSERVATORIULU

Diariu politicu, national-economicu si literariu.

Anulu III.

Ori-ce inserate,

se platescu pe serie séu linia, cu litere merunte garmondu, la prim'a publicare câte 7 cr., la a dou'a si a treia câte 6 cr. v. a. si preste aceea 30 cr. de timbru la tesaurulu publicu.

Prenumeratiunile se potu face in modulu celu mai usioru prin assemnatiunile postei statului, adressate de a dreptulu la Redactiunea Diariului

„Observatoriulu“ in Sibiu.

Nr. 54.

— Sibiu, Sambata 5/17 Juliu. —

1880.

Cartile bisericesci resaritene traduse in limb'a magiara.

(Urmare si fine.)

In a. 1857 comissiunea pentru editarea de carti scolastice din Vien'a provocase pe episcopi, cá se ingrijésca de tiparirea catechismeloru in numeru de exemplarie câte se ceru. Atunci cátiva popi ruteni se adressara cátra episcopulu Popoviciu, cá se le dea catechismu magiaru si carte magiara de rugatiuni (Acatistu). Episcopulu provocá pe Roskovics cá se traduca catechismulu si se inaintede traductiunea spre revisiune. In 1858 Roskovics presentá catechismulu tradusu, éra in 1859 crediendu cá a venitu timpulu cá se'si mai cerce odata noroculu, presentá din traductiunile cartiloru bisericesci pe câte le avea gata (Molitvelnicu, Liturgia?); episcopulu ii dise cá se traduca „Eucho-logion“; ilu avea tradusu si ilu dete.

Episcopulu Popoviciu favorá multu pe sub mana incercarile lui Roskovics, de aceea ilu si mutá dela Carasu la Hajduböszörmény, nu numai cá-ci parochi'a este mai grasa, ci si pentrucá fiindu aprópe de Dobritinu, se póta tipari unguresce incái unele carti bisericesci. In adeveru, cá Roskovics a si tiparitu in acelasiu anu cartea de rogatiuni, ajutatu de protopopulu G. Szabo din Hajdu Dorog si chiaru de comun'a Dorog in a. 1862. In 1864 episcopulu a permis lui Roskovics si protopopulu Szabo, cá se tiparésca si catechismulu in unguresce, daca potu pe spesele lor. S'a facutu si acésta. Dupa aceea inse fanaticii au patito reu cu scaunulu Romei.

„Szabadság“ face aci o revelatiune fórte interessanta. Atentatele lui Roskovics et Compani'a asupra limbei bisericesci antice, consacrate prin canóne si praxa, au ajunsu la cunoscinti'a Nuntiului apostolicu din Vien'a chiaru prin episcopulu Popoviciu si prin archiepiscopulu primate dela Strigону. Nuntiulu apost. a si aratatu aceea incercari dela scaunulu Romei. Fericitulu Papa Pius IX n'a intardiatu a declará traductiunea cartiloru bisericesci orientale in limb'a magiara prin Roskovics si socii sei, „de o innoitura periculósa“ si a datu ordinu strictu, cá popii ruteni se fia opriti a mai face servitiu ddiescu in limb'a magiara, cu atátu mai virtosu, cá popóraloru de legea gr.-catholica le este asecurata limb'a loru nationala in ritulu bisericescu de mai multe-ori prin bulle si alte dispositiuni pontificali mai vechi. Totu atunci consistoriulu gr.-catholicu alu episcopiei romanesci din Oradea mare a opritu pe protopopulu Georgie Székely dela Macau, cá se nu mai cutedie a face servitiulu ddiescu in limb'a magiara. Totu asia urmá si episcopulu rutenu dela Eperjes asupra parochului Jos. Lucaciú din Abauj Szántó. In fine Eucho-logionu si liturgi'a magiara au remasu netiparite; dara episcopulu dela Muncaciú a permisu prin cerculariu, cá ruteni se póte folosi cartea magiara de rugatiuni afara din biserica.

Acestea au decursu pána in a. 1868, candu vreo doue mii de ruteni dela H. Dorog s'au revoltatu contra auctoritatiloru bisericesci. Despre atentatele ulterioére vomu mai vorbi altadata.

In seminariele catholice de ambele rituri se propune istori'a eclesiastica si dreptulu canonicu pe largu in doi ani, se dá apoi si ocaziune ampla, mai alesu protopopiloru la praxe juridica. Cu atátu a coprinsu mai straina mirare pe toti barbatii competenti in a. 1868, candu protopopulu G. Szabo si parochulu Ignatiú Roskovics punendu-se in fruntea locuitoriloru din Hajdu Dorog si inpregiurime cá agitatori, 'iau indemnatu, cá prin rebelliune in contra supremei auctoritati eclesiastice, se stórcá dela pap'a Romei si dela regele apostolicu alu Ungariei crearea unei episcopii noue greco-magiare, éra pe diet'a tierei se o induplece a'i vota fonduri, din care se tina episcopu, asessori

consistoriali (canonici), seminarium, se traduca tóte cartile rituali, se'i faca residentia s. a. Cu adunare turbulenta si fanatică de vreo 2 mii de ómeni, inebuniti inca si de functionarii rebelli Farkas Lajos si Szilvássy István, voiau ei se inspire frica la tóta lumea. Au mai mersu petitiuni si deputatiuni la rege, la dieta, ministeriu si la primatele din Strigону.

Pentru-cá din tóta acea rebelliune se remana óresi-care urma, se dede acelu renegatu unu vicariatu episcopescu Hajdu-Dorog, cu salariu respectabile de 3000 (trei mii) florini v. a. platiti din bogatulu fondu alu religiunei catholice. Mai sunt si in alte diecese romanesci din cele mai mari, de cátu 5—6 sute mii de suflete, vicari episcopesci, sau si asia numiti vicarii foranei, investiti cu o parte órecare a jurisdictiunei episcopesci; dara statiunile aceluora nici-decum nu sunt simple sinecurae, de mancate, de beute, ci din contra, tocma vicarii sunt mai incarcati cu afaceri oficióse mai multu decâtu ori-care altu protopopu actualu, si totusi platile lor nu sunt mai mari, decâtu spre ex. ale professoriloru gimnasiali. Dara vicariulu rutenescu din H. Dorog trage frumósa plata, nu atátu pentru agende oficiali, cátu mai virtosu pentru alte scopuri, pe care numai orbulu nu le vede, si romanulu dice la planuri de acelea: „Cu inceptulu se face otietulu“, buna-óra cá si in Bucovin'a, in câte 50 pána intr'o suta de ani, cá se fia germanisata din fundamentu, pána la mesele altarielor. Numai fanaticii din Ungari'a se pricepu la manopere de acestea mai reu decâtu austriacii, mai reu si decâtu Strigonulu, inca si decâtu Carlovitienii, Versietienii, Temisiorenii, cari maritau multime de serbóice dupa clericii cei mai buni de nationalitate romanésca asia, cá apoi acestia nu aveau se multiamésca pentru parochiile mai bune episcopiloru, ci femeiloru.

Preasanti'a Sa parintele episcopu rutenescu Joanu Pásztélyi, cunoscutu atátu de bine pentru zelulu seu de a desfiintá nationalitatea propria din dieces'a sa, facú in anulu trecut in cestiunea traducerii cartiloru bisericesci unu pasu inainte, cerú adeca si castigá din fondurile catholice 700 fl. cá honorariu pentru traducetorii de carti bisericesci. S'a constituitu o comissiune de popi din ambele diecese rutenesci dela Muncaciú si Eperjes, sub conducerea vicariului, care a si lucratu vreo patru septemani la traducerea Eucho-logiului, adeca ceea ce facuse Roskovics inainte cu 21 de ani sub conducerea episcopulu Popovics, care érasí convocase o comissiune revisoria, fu inse bietulu episcopu prevenitu prin mórte, cá se nu póta implini voi'a kossuthianiloru. Traductiunea din anulu trecut se dete la alta comissiune, din care cauza omulu din „Szabadság“ este fórte ne-cajitu, cá de ce popii lor se cerna tóta dio'a si se nu mai fremente nici-odata, si in fine cá de ce nu se facú inceptulu immediatu cu traducerea, tiparirea si introducerea liturgiariului in limb'a magiara, cá partea principala si cea sublima a ritulu resariténu.

Dupa atáte incercari ale clerulu rutenescu de a magiarisá ritulu bisericeii lor, si prin acésta, cá si prin magiarisarea scóleloru si prin inmultirea necurmata a renegatiloru, a se desbiná cu totul de cátra corpulu loru nationale rutenescu din Galiti'a, cine se se mai mire, cá acea epidemia a trecut si la romanii din comitatele Marmatiei, Sarmarului, Ugocei si pána afundu in comitatulu Bihariei. Pána la infintiarea episcopiei dela Gherl'a clerulu romanescu din acelea parti isi luá instructiunea si educatiunea sa in aceleasi institute cu rutenii, erá supusu la vointi'a absoluta a aceluasi episcopu, i se promíteau pána la 1848 dotatiuni mai bune totu sub conditiunea pusa ruteniloru: de a magiarisá barbatesce scóla, biserica, poporu, sau incái a nu se oppune nicidecum si in nici-unu modu la magiarisare, ci a remané in acea privintia fiacare

preotu cu totul passivu, lasandu pe kossuthiani cá se'si alerge caii in voi'a lor.

Se inputa ordinariatulu dela Gherl'a, cá dela infintiarea acelei episcopii, in cei 25 de ani, de ce nu a coresu misieliile de mai inainte si pentru-ce nu a romanitu pe partea cea din Ungari'a a clerului, cu atátu mai virtosu, cá atátu patriarchulu Romei cátu si imperatulu au declaratú provinci'a intréga a mitropoliei de Alb'a-Jul'i'a de provincia greco-catholica nationale romanésca, in terminii cei mai respicati*); prin urmare, cá archiereii si consistóriele erau si sunt obligati a sustinea si apará totuodata si caracterulu nationale alu respectiveloru diecese, cu atátu mai virtosu, cá acelu caracteru nu s'au alteratu intru nimicu nici prin urmat'a inarticulare constitutionale unguresca a mitropoliei (Art. de lege XXXIX din 1868).

Noi nu suntemu competenti a judecá intru nimicu despre tinut'a clerulu diecesei gherlene pre cátu acela se afla in partile Ungariei, pentru-cá nu'lu cunósemu, precum se dice, din autopsia, éra a se luá cineva numai dupa informatiuni private, este de multe-ori o adeverata cutediare; judecandu inse din punctu-de vedere mai generale, apoi chiaru si fara voi'a nóstra ne aducemu aminte de cei 40 de ani ai lui Moise, petrecuti cu generatiunea vechia in desertulu Arabiei; sau daca voiti unu exemplu prosaicu din dilele nóstre, ne vine in minte o scena din senatulu imperiale dela 1864, candu ministrulu de resboiu atacatu de opositiuni in diverse sensuri, le respunse cu intrebarea drastica, care si avú efectulu seu: „Ce vreti domniloru, se tocati in capu pe toti betranii? Ve lipsesce patienti'a, cá se le asteptati mórtea frésca?“

Asia e cu betranii. Óre inse epigonii lor unde voru ajunge?

Bulgari'a si Rumeli'a orientala.

Precum se scie in tóta lumea, infintiarea si deslipirea de corpulu Turciei a acestoru doue mici state balcanice, este meritulu si oper'a multu laudatulu Congressu din Berlin din anulu trecut, care pretindea cá are chiemarea, a restabili pacea orientala atátu de intensivu sdruncinata si periclitata prin ultimulu resbelu russo-turcescu. Mai de parte, este cunoscutu cá statulu bulgaru, infintiatu prin o decisiune a numitulu Congressu din Berlin, s'au proclamatú de principatu semi-suveranu si si-au alesu de principe alu seu, pe candidatulu protegiatu si favoritu alu Rusiei, pe junele principe Alesandru de Battenberg, fostu oficiaru de garda in armat'a prussiana.

Pe candu diplomatii Congressulu din Berlin se ocupau cu regularea cestiunei bulgare, poporatiunea fiitorulu principatu bulgaru, firesce cá la indemnulu Rusiei, se adressá cu o petitiune coperita cu dieci de mii de subscieri, prin care ea cerea, cá inaltulu si luminatulu areopagu alu mariloru poteri europene, se bine-voiesca a decretá, a recunosce si a proclamá fara intardiare, unitatea nationala si teritoriala a propriulu principatu bulgaru cu asia numit'a Rumeli'a orientala. In acelasiu timp, totu subt auspiciile gubernatoriului provisoriu rusescu de pe atuncea, se porni o viua agitatiune in ambele provincii, pentru unirea loru intr'unu singuru principatu nationalu-bulgaru.

Argumentele produse de cátra propagatorii si aparatorii uniunei celoru doue principate bulgare, au fostu si mai sunt inca si astadi pe deplinu convingetóre, logice si necontestabile, asia, in cátu déca Congressulu din Berlin n'ar fi urmatu dupa o recepta fórte artificiósá si n'ar fi voitu se dea lumea probe si mai multe despre sublimitatea in-

*) Sanctiunea imperatésca din 12 Decembre 1850. Bulla: Ecclesiam Christi de dato VI Calendas Decembris MDCCCLIII. Actele imperatesci din 17 Mart. et 16 Nov. 1854 etc. etc.

